

رابطه‌ها:

خانواده‌ها و

وابسته‌ها

بدون تردید زندگی اجتماعی صرفاً در چهار دیواری خانه و حریم خانواده محصور نمی‌شود، بلکه روابط متقابل و تعامل اجتماعی خانواده‌هاست که نظام اجتماعی را پویایی می‌کند و به یقین شالودهٔ جامعهٔ سالم و متعالی نیز بر کانون خانواده‌های سالم و متعادل استوار است.

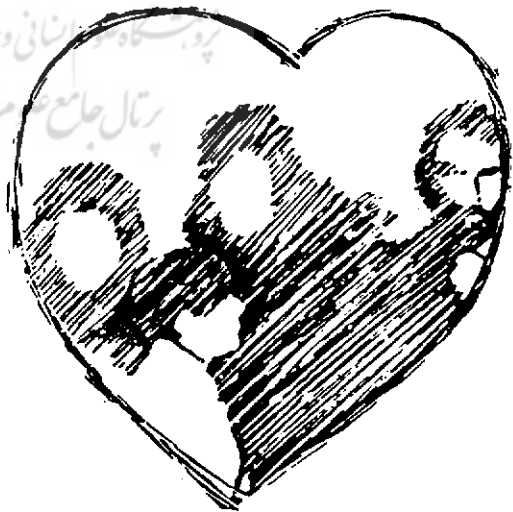
چگونگی برقراری و استمرار روابط فی‌مابین خانواده‌ها نقش قابل توجهی در پویایی و اعتلای فرهنگ اجتماعی انسانها دارد و در این رهگذر حفظ و تحکیم پیوندهای عاطفی و روابط انسانی با خویشان و نزدیکان از اهمیت ارزشمندی بسزایی برخوردار است.

ازدواج دختر و پسر به یک معنا اندیشه برای تشکیل خانواده‌ای جدید و در غالب موارد به معنی تغییر در وضعیت موجود و جدا شدن فرزندی از خانوادهٔ پدری و مادری است، فرزندی که اینک خود همسری قابل است و در آینده‌ای نه چندان دور در جایگاه پدر یا مادر مسئولیت خواهد داشت.

پس از تشکیل یک خانوادهٔ جدید، ارتباط عروس خانم و آقا داماد با پدر و مادر و خواهران و برادرانشان امری بسیار حساس و مهم است و نیز چگونگی برقراری و حفظ ارتباط متقابل با خانوادهٔ همسر و بستگان تازه برای عروس و داماد از اهمیت بسیار برخوردار است. علاوه بر این در گسترهٔ روابط خویشاوندان نسبی و سببی، آشنایی و ارتباط با خانواده‌های برادران و خواهران، خاله‌ها و دایی‌ها، عمه‌ها و عموهای همسر هم برای هر یک از زوجین و فرزندان آنها مسأله‌ای در خور توجه می‌باشد.

ضرورت برقراری چنین ارتباطات عاطفی و

دکتر غلامعلی افروز

نه تنها خود و فرزندانشان در برابر تأثیرات احتمالی برخی گفت‌وگوهای غیراخلاقی و رفتارهای نامطلوب در گردهمایی‌های فامیلی مصونیت داشته باشند، بلکه با اعتماد به نفس، احساس خود ارزشمندی و با بهره‌گیری از مهارت‌های پسندیدهٔ اجتماعی و مقید بودن به ارزش‌های متعالی اخلاقی و موازین اسلامی و برخورداری از صلابت شخصیت؛ گفتار، منش و رفتارشان برای دیگران الگویی بایسته و شایسته باشد.

آن‌گاه که کودکان و نوجوانان در خانواده‌ای رشد و پرورش یابند که وجود اعضای آن مملو از عطف و مهربانی باشد و همواره شاهد حسن رابطه و صمیمیت فی‌مابین والدین خود بوده، محبت و گذشت، صداقت و صمیمیت، گرمی و صفا و زیان‌قدردانی و تشکر بر فضای خانواده و روابط ایشان حاکم باشد، به لحاظ همانندسازی عمیقی که با باورها، اندیشه‌ها و رفتارهای والدین صورت می‌دهند، کمترین آسیب‌پذیری‌های احتمالی را از ارتباطات خانوادگی و گردهمایی‌های فامیلی، مسافرت‌های جمعی، شرکت در مراسم جشن و عروسی و... خواهند داشت.

در هر حال نظارت والدین فهیم و بصیر بر رفتارها و فعالیت‌های کودکان و نوجوانان در نشست‌های خانوادگی، گردهمایی‌های خویشاوندی و مجالس گروهی، ضمن توجه و تقید به رفتار متعهدانه و گفتار سنجیده، امری است بسیار مهم و حساس. چرا که در بسیاری از مجالس خانوادگی که در آن نزدیکان و خویشان، کوچک‌ترها و بزرگ‌ترها، پدربزرگها و مادربزرگها، عمه‌ها و عموها، دایی‌ها و خاله‌ها و فرزندانشان، خواهرزاده‌ها و برادرزاده‌ها،

اجتماعی که می‌تواند آثار متقابلی بر خصیصه‌های اخلاقی و باورهای فکری افراد داشته باشد، امری است کاملاً واضح و روشن، لیکن آنچه مهم‌تر است وجود اعتقاد و زیان مشترک بین همسران و فرزندان در ابراز علاقه‌مندی به برقراری و حفظ ارتباطات مؤثر، مفید و متقابل با بستگان و آشنایان بر اساس مجموعه‌ای از اصول اجتماعی و ارزش‌های اخلاقی است.

بدیهی است که از جمله معیارهای موفقیت در زندگی شخصی و خانوادگی، قدرت و مهارت برقراری ارتباط متقابل، اثربخش و سازنده با آشنایان و هموعان است. برقراری این قبیل ارتباطات انسانی زمانی معنا و مفهوم واقعی خود را خواهد داشت که اولاً بر مبنای اصول منطقی و ارزش‌های اخلاقی صورت پذیرد، ثانیاً زمینهٔ مناسبی برای رشد و غنای عاطفی، تقویت مهارت‌های اجتماعی، توسعهٔ قابلیت‌های فکری و شناختی و تعالی مطلوب شخصیت باشد.

پرواضح است که بخشی از فرایند تکوین شخصیت انسان به صورت یادگیری‌های غیرمستقیم، بویژه الگویی و مشاهده‌ای صورت می‌پذیرد و در این میان کودکان و نوجوانان پایدارترین یادگیرها را به طور مستقیم و غیرمستقیم در موقعیت‌های خوشایند و غیررسمی نظیر جمع‌های خانوادگی، مهمانیها و گردهمایی‌های فامیلی و مسافرت‌های گروهی می‌آموزند.

بنابراین همسران موفق و مآل‌اندیش برای برقراری و تداوم ارتباطات میان خانواده‌های خویشاوند و وابستگان نسبی و سببی، همواره با حسن تدبیر به گونه‌ای برنامه‌ریزی می‌کنند که

بسیاری از کودکان و نوجوانان ضمن آشنایی با اندیشه‌های متعالی و منطقی و رفتارهای پرمهر، استوار و مطمئن الگوهای بزرگسال در ارتباطات غیررسمی، خوشایند و متقابل، بتدریج صاحب باورهای جدید و رفتارهای تازه و مطلوب می‌شوند. تأثیرگذاری الگوهای بزرگسالی که به لحاظ پیوندهای عاطفی متقابل از محبوبیت فوق‌العاده‌ای در نزد کودکان و نوجوانان برخوردارند (نظیر دایی‌ها، خاله‌ها، عموها و عمه‌ها) بر روند تکوین شخصیت خواهرزاده‌ها و برادرزاده‌ها بسیار چشمگیر و مشهود است. این الگوهای محبوب و مطلوب بر نظام فکری، بازخوردها، باورها و بالطبع رفتارهای فردی و اجتماعی ایشان بیشترین تأثیر را خواهند داشت. از همین رو برقراری و استمرار ارتباط با الگوهای بزرگسال محبوبی همچون دایی، خاله، عمو و عمه، آن زمان که شخصیت ایشان برآیندی از خصیصه‌های برتر شخصیتی، فضیلت‌های اخلاقی، تعهدات

باجناق‌ها و جاری‌ها، خواهرزنها و برادرزنها، خواهر شوهرها و برادر شوهرها با اهل بیت خود شرکت دارند و عموماً از احساس خوشایند و آرامش روان برخوردارند و پیوندهای عاطفی و رگه‌های آشنایی میان آنان وجود دارد، امکان آسیب‌پذیری‌های احتمالی بعضی از حاضران، بالاخص کودکان و نوجوانان در سایه تأثیرپذیرها، همانندسازها، بدآموزها و یادگیرهای نامطلوب الگویی در مقایسه با جلسات و مجامع رسمی و جدی بسیار بیشتر و محسوس‌تر است.

بدون شک تأثیرگذاری مطلوب آن دسته از الگوهای شخصیتی که در این مجالس حضور دارند و شخصیت ایشان آمیزه‌ای از عطوفت و محبت، متانت و استواری است و همواره با چهره‌ای گشاده و به آرامی سخن می‌گویند و با وقار و کمال رفتار می‌کنند، بر نگرشها و رفتارهای معاشران، بویژه نوجوانان و جوانان بسیار قابل ملاحظه و ارزشمند است.

از اعضای خانواده‌های وابسته که از محبوبیت و اقتدار عاطفی - منطقی و صلابت شخصیتی برخوردار هستند، در هدایت و تقویت باورها و تبلور رفتارهای مطلوب آنان بسیار مؤثر و تعیین کننده است. هر اندازه که بچه‌ها بیشتر با ایشان در تعامل و ارتباط باشند، برای رشد شخصیت و پیشرفت آنها مؤثرتر است و والدین دلسوز و متعهد عمده‌تأ از چنین امکانات، فرصت‌ها و موقعیت‌های تربیتی بیشترین بهره را می‌جویند. معاشرت کودکان و نوجوانان با همسالان موفق و بزرگسالان خوش اخلاق، مهربان و منطقی که از منزلت علمی، شغلی و اجتماعی والایی برخوردارند، در اشتیاق تحصیلی و پیشرفت آموزشی، انگیزه تحقیقاتی، پرورش احساس مذهبی و تبلور رفتارهای مطلوب و متعالی آن بسیار اثرگذار است.

آن‌گاه که بچه‌ها مشاهده کنند مهمان بسیار عزیز و محبوبشان که در نزد خانواده ایشان از احترام و تکریم فوق‌العاده‌ای برخوردار است، به هنگام اذان با کمال صبوری، متانت و چهره گشاده به نماز می‌ایستد و با خدای خود سخن می‌گوید، آنها نیز از سويدای دل دوست می‌دارند نماز بخوانند و با خدای خویش راز و نیاز کنند.

و آن هنگام که دختر خانمهای خردسال و نوجوانان به دفعات فراوان و در موقعیت‌های گوناگون، الگوهای محبوب و مطلوب خود را (که داری منزلت و جایگاه برتر تحصیلی و اجتماعی هستند) مشاهده می‌کنند که با چهره‌ای صبور، مصمم و مهربان خودشان را با پوشش قرآنی آراسته‌اند، بسیار دوست می‌دارند که آنها نیز شخصیت خود را به زینت حجاب بیارایند، چرا که حجاب زینت

ارزشی، تقیدات مذهبی و انگیزه تلاش و مسؤولیت‌پذیری است، بسیار ارزشمند می‌باشد. به یقین ایشان نیز در مقام الگوهای محبوب خواهرزاده‌ها و برادرزاده‌ها، مسؤولیت فوق‌العاده‌ای در امر برقراری ارتباط مؤثر و پویا و شکل‌گیری شخصیت مطلوب کودکان و نوجوانان دارند.

از سوی دیگر پدران و مادران آگاه و آیسندنگر در ارتباطات خانوادگی و خورشاوندی، دیدارها و تعاملات متقابل فرزندانشان با دایمی‌ها، خاله‌ها، عموها و عمه‌هایشان چنانچه خدای ناکرده احساس کنند که یکی از برادران یا خواهران خود دچار ضعف مشهود اخلاقی، انحراف فکری و آسیب شخصیتی، اعتیاد و غیره است، با احساس تعهد و مسؤولیت‌پذیری نسبت به خلوت بچه‌ها با ایشان حساس شده، ضمن حضور فعال در جمع آنها، در برقراری ارتباطات خانوادگی و رفت و آمد با آنان تجدید نظر خواهند کرد. متأسفانه در مواردی شاهد همانندی یا همراه شدن نوجوانان با انحراف فکری، آسیب اخلاقی، سیگارکشی، آلودگی به تریاک و هروین و دیگر مفسده‌های اجتماعی برخی از بستگان ایشان بوده‌ایم.

آری، اثربخشی و تأثیرگذاری شخصیت الگوهای محبوب بچه‌ها بسیار مهم و قابل تأمل است. هر قدر که ارتباطات خانوادگی و فامیلی والدین با خانواده‌های الگوهای محبوب، مطلوب و متعالی فرزندانانشان بیشتر باشد، شاهد بروز آثار ارزشمند تربیتی و رشد و شکوفایی شخصیت برتر فرزندان خود خواهند شد.

محشور شدن کودکان و نوجوانان با آن دسته

مشاوره‌های خانوادگی، پشتیبانی‌های اقتصادی، تبلور احساس تعلق، تقویت اعتماد به نفس، نشاط درون، آرامش روان و راحتی خیال است.

در گستره روابط خویشاوندی و ارتباط با خویشان نسبی و سببی، کودکان و نوجوانان با برخورداری از بیشترین مصونیت، مهارتها و تجارب ارزشمند اجتماعی را کسب می‌کنند و جوانان با مشاوره‌ها و رایزنی‌ها مسیر هموارتر پیشرفت و ترقی را می‌آموزند. عروسها و دامادها با بهره‌گیری از تجارب موفق زندگی مشترک الگوهای موفق فامیل و همسران برتر، زندگی شیرین، پر نشاط و پویایی را تجربه می‌کنند و بزرگان و سالمندان فامیل با حضور در جمع خویشان و بستگان و با عزت و احترام و تکریمی که دیگران نسبت به ایشان روا می‌دارند، با احساسی از شادمانی درون و سرزندگی به انتقال تجارب ذی‌قیمت حیات پرفراز و نشیب خود به نوجوانان، جوانان و میانسالان می‌پردازند و نقش بسزایی در تقویت مبانی فکری و عقلانی ایشان خواهند داشت.

در هر حال همان‌طور که پیشتر نیز اشاره شد، باید در این مهم، دامنه ارتباطات را از برخی آفتهای اخلاقی و کژیهای رفتاری که می‌تواند مانعی برای گردهمایی و رفت و آمدهای مطلوب خانوادگی باشد و یا آن را آسیب‌پذیر سازد، مصون داشت.

هنر برقراری و حفظ ارتباط با بستگان نسبی و سببی به لحاظ آثار پربرکت آن فوق‌العاده ارزشمند و قابل توجه است. کمرویی‌ها، گوشه‌گیری‌ها، عزلت‌طلبی‌ها و کناره‌گیری‌ها از نزدیکان و بستگان به هر دلیل و بهانه‌ای که باشد هرگز نمی‌تواند نشانه‌ای از موفقیت و

فضیلت‌های اخلاقی و کمال عقلانی است. واقع امر این است که چنانچه پیوندهای عاطفی، ارتباطات خانوادگی و آمد و شدهای فامیلی با درایت و حسن تدبیر برنامه‌ریزی شود و بدون تکلف و ریا و به دور از خودنمایی‌ها، غرور بیجا، چشم و همچشمی‌ها، اسرافها و ریخت و پاشها صورت پذیرد، همواره می‌تواند آثار و برکات فوق‌العاده‌ای داشته باشد.

ارتباطات فامیلی و خویشاوندی مناسب‌ترین بستر برای رشد اجتماعی و مطلوب‌ترین زمینه برای حمایت‌های عاطفی،

دایسی هاو خاله‌ها و فرزندان ایشان و ...) و احسان به آنان می‌داند. در بخشی از آیه ۱۷۷ سوره بقره چنین می‌خوانیم :

” و اتی المال علی حبه ذوی القربى والیتامى والمساکین و ابن السبیل و السائلین و فی الرقاب و اقام الصلوة و اتی الذکوة و ... ”

انسانهای متقی کسانی هستند که ... و از اموال و امکانات خود که برایشان ارزشمند است، به نزدیکان و خویشان، یتیمان و تهی‌دستان، در راه ماندگان و متکذبان و در راه آزادی بردگان و اسیران احسان می‌کنند و نماز به پا می‌دارند و زکات مالشان را می‌دهند ...

خداوند منان در این آیه کریمه رسیدگی به نیازهای مالی نزدیکان و خویشاوندان را در اولویت قرار داده، آن را مقدم بر پرداخت زکات مال که امری واجب است، می‌داند.

صلوة رحم و نیکی و خوش رفتاری با نزدیکان و خویشان مورد تأکید خداوند منان است. پروردگار تعالی در سوره بقره، آیه ۸۳ می‌فرماید:

” و اذا اخذنا میثاق بنی اسرائیل لاتعبدون الا الله و بالوالدین احساناً و ذی القربى و الیتامى و المساکین و قولوا للناس حسناً ... ”

به یاد آورید زمانی را که از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که جز خدای سبحان را نپرستید و به پدر و مادر و خویشان و نزدیکان و یتیمان و مسکینان احساس نماید.

رسول خدا - صلی الله علیه و آله - می‌فرماید:

” اوصی الشاهد من امتی و الغائب منهم و من فی اصلاب الرجال و ارحام النساء الی یوم القیامة ان یصل الرّحم و ان کانت منه علی مسیره سنة فانّ ذلک من الدّین . ”^۱

برتری خانواده و سلامت فکری و آرامش روانی والدین و یا یکی از ایشان که رغبتی نسبت به ارتباطات بین فامیلی ندارد، باشد.

بدبینی‌ها، سوءظن‌ها، خودبینی‌ها، کژاندیشی‌ها و خودمحوری‌ها انسان را در حصاری از فشارهای روانی محبوس می‌کند.

بدگویی، غیبت، دروغ، تهمت، افتراء، نیش زبان، ناسزاگویی، تحقیر، تمسخر و استهزای دیگران و زبان تهدید و پرخاش از اصلی‌ترین آفات رشد مطلوب شخصیت و از اساسی‌ترین موانع برقراری و پایداری روابط عاطفی و پیوندهای خویشاوندی و ارتباطات بایسته اجتماعی است. در حالی که پیوندهای ساده و بسی تکلف، روابط صمیمانه و صادقانه و ارتباطات سالم و سازنده که در بستری از محبت و صفا، صداقت و درستی، گذشت و ایثار و صبوری و احسان صورت می‌پذیرد، علاوه بر آئثار و برکات ارزشمند عاطفی، شناختی و اجتماعی؛ موجب سلامت روان، نشاط درون، و افزایش طول عمر انسان می‌شود.

از این روست که در ارتباط با این مهم، در آیاتی از قرآن کریم و روایات بسیاری از پیامبر بزرگوار صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم السلام سفارش شده است که در اینجا به نمونه‌هایی از توصیه‌های قرآنی و سفارشهای معصومین علیهم السلام در زمینه رسیدگی به امور خویشان، صله ارحام و ارتباطات بین خویشان و نزدیکان اشاره می‌کنیم.

قرآن کریم از جمله ویژگیهای انسانهای متقی و رشد یافته را در رسیدگی به امور خویشاوندان (پدر بزرگها، مادر بزرگها، والدین، فرزندان، خواهران و برادران، عمه‌ها و عموها،

“ ملاقات الاخوان نشرة و تلقیح العقل و ان کان
نوراً قليلاً ”^۲

دیدار برادران و یاران باعث سلامت روان و
موجب فزونی یافتن نیروی عقل و خرد
می‌شود، هر چند که این دیدار اندک و کوتاه
مدت باشد.

بدون شک پیوند با نزدیکان و ارتباط با
خویشان در دایرهٔ محبت، صداقت و صمیمیت،
زندگی خانواده‌ها را پر نشاط و پر رونق،
مهارت‌های اجتماعی را غنی و قدرت تفکر و
تعقل را قوی می‌کند و با فراهم ساختن آرامش
روان و انبساط خاطر، سلامت جسم و طول
عمر پربرکت را به ارمغان می‌آورد.

پی‌نوشتها:

۱- اصول کافی، جلد ۲.

۲- تحف العقول، صفحه ۹۹.

۳- اصول کافی، جلد ۲

۴- بحار الانوار، جلد ۷۴، صفحه ۳۵۳

من به امت حاضر و غایب و فرزندان که در
آینده پای به عرصهٔ وجود می‌گذارند تا به روز
قیامت، به تمام امت سفارش می‌کنم که صلهٔ
رحم کنند و به دیدار خویشان بروند، اگر چه به
فاصلهٔ یک سال راه باشد، چرا که صلهٔ رحم،
پیوند با خویشان و دیدار نزدیکان از دستورهای
دین و نشانگر دینداری است.

و مولا علی علیه السلام می‌فرماید:

“ تزاووا و تماطفوا و تباذلوا ”^۲

ای مسلمانان و مؤمنان از یکدیگر دیدار
کنید و با همدیگر مهربان باشید و به یکدیگر
بخشش نمایید.

آری، زیبایی ارتباط نزدیکان و خویشان و
دید و باز دیدها، بسیار پربرکت و ارزشمند است
و آن‌گاه که از روی صدق و صفا و سخاوتمندی،
بدون منت و ریا و توقع و انتظار و با هدیه و
احسان همراه شود، بس زیبا و پرشکوه
می‌گردد.

امام صادق علیه السلام در ارتباط با آثار
پربرکت پیوندهای عاطفی، ارتباطات فامیلی و
دیدار نزدیکان می‌فرماید:

“ صلة الارحام تحسن الخلق و تستح الكف و

تطیب النفس و تزيد فی الرزق و تنسیء الاجل ”^۳

صلةٔ ارحام و دیدار خویشاوندان، اخلاق را
نیکو، دست را با سخاوت، روان را پالایش و
روزی را زیاد می‌کند و مرگ انسان را به تأخیر
می‌اندازد.

تردید نیست که نشاط حاصل از
پیوندهای عاطفی و دیدار نزدیکان، شرایط
روانی آدمی را مطلوب و نشاط درون را افزایش
می‌دهد و با انبساط سلولهای حیاتی زمینهٔ عمر
طولانی و پربرکت انسان را فراهم می‌کند. امام
جواد علیه السلام در همین ارتباط می‌فرماید:

